

Data przesłania artykułu: 12 II 2018 r.

Data przyjęcia artykułu do druku: 7 VI 2018 r.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/AKZ.2018.006>

BEATA KOPER

CEZARY ROSIŃSKI, TOMASZ UMERLE

(Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk)

DOKUMENTACJA KULTURY A CYFROWE ZASOBY ARCHIWALNE. PRZYPADEK POLSKIEJ BIBLIOGRAFII LITERACKIEJ (PBL) I ARCHIWUM TELEWIZJI POLSKIEJ*

Słowa kluczowe

bibliografia; dokumentacja; archiwa; Polska Bibliografia Literacka; Telewizja Polska

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2015–2018.

Beata Koper. Dokumentalistka w Instytucie Badań Literackich PAN w Pracowni Bibliografii Bieżącej. Sympatyzuje i współpracuje z Centrum Humanistyki Cyfrowej IBL PAN. Aktywnie i nieetatowo prowadzi zajęcia na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W pracy naukowej zajmuje się współczesną literaturą polską i jej usytuowaniem wśród innych dziedzin nauki i sztuki. E-mail: beata.koper@ibl.waw.pl
ORCID ID: 0000-0002-6166-7971

Cezary Rosiński. Dokumentalista w Instytucie Badań Literackich PAN w Pracowni Bibliografii Bieżącej, doktorant na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM. Autor książki *Ocalić starość. Literackie obrazy starości w polskiej literaturze najnowszej*. Jako krytyk literacki współpracuje z „Nowymi Książkami” i „Odrą”. Do jego zainteresowań badawczych należy najnowsza proza polska oraz zagadnienie przestrzeni w literaturze. E-mail: cezary.rosinski@ibl.waw.pl
ORCID ID: 0000-0002-6136-7186

Keywords

bibliography; records; archives; Polish Literary Bibliography; Polish Television

Streszczenie

Artykuł stanowi studium przypadku współpracy między naukową pracownią dokumentacyjno-bibliograficzną – Pracownią Bibliografii Bieżącej Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, twórczynią *Polskiej Bibliografii Literackiej* – a Archiwum Telewizji Polskiej. Współpraca zainicjowana przez PBB miała na celu pozyskanie, w formie cyfrowej, metadanych zasobów archiwalnych TVP, które posłużyć miały do wzbogacenia zasobu danych *PBL*. Przypadek opisano w sposób wieloaspektowy: I) określono merytoryczny kontekst współpracy z perspektywy, tj. potrzeby informacyjne *PBL* na tle dotychczasowego zakresu dokumentacji telewizyjnej recepcji literatury oraz na tle przemian źródeł informacji (zanikają źródła drukowane, pojawiają się możliwości przetwarzania źródeł cyfrowych); II) opisano proces nawiązywania współpracy z Archiwum, w szczególności problem wykorzystania metadanych archiwalnej bazy danych do celów dokumentacji nie tyle danej jednostki archiwalnej, co raczej abstrakcyjnie pojmowanego zjawiska kulturalnego (audycji, programu telewizyjnego etc.); III) zaprezentowano analizę technicznych problemów związanych z przetwarzaniem danych (będących pokłosiem współpracy instytucji posiadających własne modele danych i to tworzone w innych celach); IV) zaproponowano wnioski z przedstawionego studium przypadku: a) dotyczące formalnej strony współpracy w zakresie wykorzystywania metadanych instytucji dziedzictwa (kontekst standardów metadanych, różnych tradycji ich powstawania oraz współczesnych instytucjonalnych celów zarządzania metadanymi); b) dotyczące szerszego („miękkiego”) problemu „rozumienia danych” (*data literacy*) w instytucjach nauki i kultury.

Summary

Documenting culture and digital archival collections. Example of the Polish Literary Bibliography (PLB) and the Polish Television Archives

The article is a case study of cooperation between scientific documentary and bibliographic working group – the Working Group of Current Bibliography (WGCB) of

Projekt: „Polska Bibliografia Literacka – laboratorium wiedzy o współczesnej kulturze polskiej” Nr 0061/NPRH3/H11/82/2014.

Tomasz Umerle. Dokumentalista w Instytucie Badań Literackich PAN w Pracowni Bibliografii Bieżącej, zastępca kierownika Pracowni. Współpracownik Centrum Humanistyki Cyfrowej IBL PAN. Autor monografii poświęconej roli literatury w myśli Richarda Rorty’ego, w 2018 roku ukaże się jego książka poświęcona literaturze amatorskiej. Publikował m.in. w „Ruchu Literackim”, „Przestrzeniach Teorii”, „Wielogłosie”. O polskiej dokumentacji kultury mówił na ostatniej „Document Academy” (<http://ideaexchange.uakron.edu/docam/vol4/iss2/15/>).

E-mail: tomasz.umerle@ibl.waw.pl

ORCID ID: 0000-0002-7335-0568

the Institute of Literary Studies, Polish Academy of Sciences, the creator of the Polish Literary Bibliography – and the Polish Television Archives. The cooperation initiated by the WGCB aimed at collecting, in digital form, metadata of archival holdings of the Polish Television (TVP), that were supposed to enrich data resources of the PLB. The case was described in a multi-faceted manner: I) the context was depicted on the basis of merit, i.e. information needs of the PLB on the background of the up-to-date range of television recordings of literature reception and on the background of changing information sources (atrophy of printed sources, arising possibilities of processing digital sources); II) the process of starting the cooperation with the Archives was described, especially the problem of using metadata from an archival database for documenting not particular archival units, but abstractly perceived cultural phenomena (a broadcast, a TV programme, etc.); III) analysis of technical problems with processing data was depicted (results of cooperation between institutions with own data models, created for different purposes); IV) conclusions from the case study were presented: a) about the procedural side of cooperation in using metadata from heritage institutions (the context of metadata standards, various traditions of creating them, and contemporary institutional purposes of managing them); b) about the broader (“soft”) problem of “understanding data” (data literacy) in scientific and cultural institutions.

Uwagi wstępne

Artykuł stanowi studium przypadku współpracy między naukową pracownią Adokumentacyjno-bibliograficzną – Pracownią Bibliografii Bieżącej (dalej PBB) Instytutu Badań Literackich PAN, twórczynią PBL – a Archiwum Telewizji Polskiej będącym instytucją ważną dla dziedzictwa kulturalnego. Współpraca miała na celu pozyskanie, w formie cyfrowej, metadanych zasobów archiwalnych TVP, które wzbogacą zasób danych PBL.

Działalność zespołu PBL polega na wieloaspektowej dokumentacji kultury literackiej, teatralnej i filmowej. Od kilkunastu lat praca ta odbywa się za pośrednictwem bazy danych dostępnej on-line. W ostatnich latach PBB przechodzi proces cyfrowej transformacji¹ w związku z realizacją projektu badawczego *Polska Bibliografia Literacka – laboratorium wiedzy o współczesnej kulturze polskiej* realizowanego ze środków Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Jednym z istotnych aspektów cyfrowej transformacji jest włączanie do prac dokumentacyjnych cyfrowych metod pozyskiwania i przetwarzania

¹ Kluczowym aspektem transformacji jest całościowa remediacja (zob. J.D. Bolter, R. Grusin, *Remediation*, Cambridge 1999.) PBL – począwszy od bazy danych, przez oprogramowanie dla dokumentalistów-bibliografów, po interfejs użytkownika. Towarzyszy temu szerszy proces włączania do prac dokumentacyjnych narzędzi cyfrowych.

danych, które dotąd pozyskiwane były ze źródeł drukowanych analizowanych z autopsji.

Tym samym oprócz odmienności instytucjonalnej wpływ na współpracę miało również to, iż dla zespołu PBL było to wyzwanie związane z wewnętrzną przemianą (cyfryzacją) metod dokumentacji, a dla Archiwum – zetknięcie z potrzebami informacyjnymi nowego typu.

W poniższym tekście przypadek współpracy zostanie zaprezentowany wieloaspektowo: I) zdefiniujemy merytoryczny kontekst współpracy, to jest potrzeby informacyjne PBL na tle dotychczasowego zakresu dokumentacji telewizyjnej recepcji literatury w PBL; II) opiszemy proces nawiązywania kontaktu i współpracy z Archiwum; III) przedstawimy techniczne problemy związane z pozyskiwaniem danych; IV) zaproponujemy wnioski ze studium przypadku: a) dotyczące formalnej strony współpracy w zakresie wykorzystywania metadanych instytucji dziedzictwa; b) dotyczące problemu „rozumienia danych” (*data literacy*) w instytucjach nauki i kultury.

PBL a telewizyjna receptura literatury

ratury, teatru i filmu (w Polsce i za granicą) oraz recepcji literatury i teatru w Polsce. Zespół PBL analizuje druki zwarte (z całości piśmiennictwa typując druki do oglądu z autopsji) i ciągłe (około 850 tytułów prasowych – czasopism i dzienników). Prowadzi także uporządkowane elektroniczne zbiory danych dotyczące wydarzeń (ponad 25000 rekordów), instytucji (prawie 6300 rekordów) i osób uczestniczących w polskim życiu kulturalnym (ok. 70000 rekordów). Zakres analizowanego materiału obejmuje również takie formy recepcji literatury, jak słuchowiska radiowe i telewizyjne, przedstawienia teatralne oraz programy radiowe i telewizyjne.

PBL w formie bazy danych, obejmująca materiały bibliograficzne od roku 1989, jest kontynuacją seryjnego wydawnictwa *Polska Bibliografia Literacka* ukazującego się od 1954 roku. W formie drukowanej ukazało się 45 roczników obejmujących materiał z lat 1944/45–1988. Materiał od początku istnienia bibliografii podzielony jest na dziedziny i działy określające zakres zbieranych materiałów. Klasyfikację tę uzupełniają – między innymi ze względu na brak układu krzyżowego – indeks osób i hasła przedmiotowe. Wraz z rozwojem bibliografii, przyrostem materiałów oraz zmianami zachodzącymi w kulturze, dziedziny i działy bibliografii ulegały modyfikacjom, a zakres zbieranych materiałów był systematycznie poszerzany. I tak według Zyty Szymańskiej, na

przestrzeni lat największe zmiany w strukturze działów *PBL* zaszły w zakresie teorii literatury². Z kolei dla Janusza Deglera jednym z ważnych elementów rozwoju *Polskiej Bibliografii Literackiej* było uzupełnienie jej zakresu przedmiotowego o działy z zakresu teatrologii³. W pierwszym przypadku zmianie uległa przede wszystkim metodologia hasłowania materiałów, w drugim dodatkowo zmieniały się również źródła pozyskiwanych danych. Włączenie w zakres przedmiotowy bibliografii materiałów związanych z recepcją literatury w telewizji miało swój wpływ na oba obszary pracy bibliograficznej.

Materiały z zakresu radia i telewizji po raz pierwszy zostały uwzględnione w roczniku 1966 *Polskiej Bibliografii Literackiej* (tom wydano w roku 1969). We wstępie, sporządzonym przez Teresę Tyszkiewicz, określono zakres i sposób zbierania materiałów: „W zakresie radia i telewizji wzięto pod uwagę programy Polskiego Radia i Telewizji Polskiej nadawane z Warszawy w programie ogólnopolskim. Zarejestrowano utwory literackie przeznaczone specjalnie lub adaptowane do realizacji radiowej lub telewizyjnej jak sztuki telewizyjne, powieści i słuchowiska radiowe. Nie uwzględniono natomiast recytowanych wierszy, powieści czytanych w odcinkach, krytyki i publicystyki literackiej. Tekst każdej z wprowadzonych pozycji utrwalony na taśmie magnetofonowej lub w postaci scenariusza i taśmy telerecordingowej przechowywany jest w archiwach odpowiedniej instytucji i w każdej chwili dostępny dla badaczy. [...] Zestawiono tu wszystkie polskie długometrażowe filmy fabularne przeznaczone bądź na duży ekran bądź do telewizji, wyprodukowane w 1966 r., a także powstałe wcześniej lub będące dopiero w realizacji o ile posiadają omówienia”⁴. Utworzony dział „Telewizja” uzyskał następujące poddziały: „Krytyka telewizyjna”, „Współczesne problemy telewizji”, „Zagadnienia repertuarowe”, „Teatry polskiej telewizji w roku 1966”, „Kontakty z zagranicą”.

W kolejnych rocznikach *PBL* został poszerzony zakres zbierania materiałów o filmy dokumentalne dotyczące literatury (od rocznika 1970⁵), polskie filmy krótkometrażowe oparte na adaptacjach utworów literackich oraz na scenariuszach autorów uwzględnianych w *Polskiej Bibliografii Literackiej* w pełnym

² Z. Szymańska, *Funkcje bibliografii literackich*, Wrocław 2011 [niepublikowany doktorat], s. 93-139.

³ J. Degler, *Nauka w niebezpieczeństwie! O projekcie zmian w „Polskiej Bibliografii Literackiej”*, „Teatr”, 1998, nr 1, s. 57.

⁴ T. Tyszkiewicz, *Wstęp*, [w:] *Polska Bibliografia Literacka 1966*, red. T. Tyszkiewicz, Warszawa 1969, s. VII.

⁵ Zob. K. Szymanowski, *Wstęp*, [w:] *Polska Bibliografia Literacka 1970*, red. K. Szymanowski, Warszawa 1973, s. VII.

zakresie ich twórczości (od rocznika 1971⁶). Słuchowiska radiowe i telewizyjne realizowane w programach ogólnopolskich oraz filmy pełnometrażowe i dokumentalne (wchodzące w zakres przedmiotowy PBL) odnotowywano bez względu na ich recepcję w prasie⁷, przy czym w roczniku 1984 zmieniono zasady selekcji: „odnotowywane są wszystkie spektakle tak premierowe jak i powtórzenia z cyklami »Historia dramatu polskiego« i »Teatrem Telewizji na Świecie« włącznie”⁸.

Poszerzanie zakresu przedmiotowego PBL o materiały związane z radiem i telewizją oraz poszerzanie katalogu źródeł miało istotny wpływ na pracę bibliograficzną. Informacje o telewizyjnej i radiowej recepcji literatury pozyskiwano nie tylko ze źródeł pośrednich (zapowiedzi, recenzji, omówień w prasie), ale też kwerend archiwalnych, które prowadzono w archiwach Redakcji Polskiego Radia i Redakcji Programów Artystycznych, Programów Dziecięco-Młodzieżowych i Filmów Telewizyjnych Telewizji Polskiej, Zakładu Dokumentacji Programowej Telewizji Polskiej, a następnie w Ośrodku Informacji i Zbiorów Programowych Polskiego Radia i Telewizji w Warszawie.

Na przestrzeni lat zmieniał się również sposób hasłowania materiałów. Między innymi w roczniku 1971 utworzono oddzielny dział grupujący filmy wyprodukowane dla telewizji⁹, a w roczniku 1979 „zastosowano wyraźny podział na teatr radiowy lub telewizyjny oraz publicystyczne audycje literacko-kulturalne”¹⁰. W ostatnim drukowanym roczniku *Polskiej Bibliografii Literackiej* układ działów związanych z kulturą literacką w programach i filmach telewizyjnych wyglądał następująco:

TELEWIZJA

1. Teatr telewizji
 - 1.1. Repertuar
 - 1.2. Audycje dokumentalne
2. Obce realizacje telewizyjne polskich utworów literackich

⁶ Zob. K. Marek-Schöneichowa, *Wstęp*, [w:] *Polska Bibliografia Literacka 1971*, red. K. Marek-Schöneichowa, Warszawa 1974, s. VIII.

⁷ Zob. K. Witkowska, *Wstęp*, [w:] *Polska Bibliografia Literacka 1972*, red. K. Witkowska, Warszawa 1975, s. VII.

⁸ Zob. T. Tyszkiewiczówna, *Wstęp*, [w:] *Polska Bibliografia Literacka 1984*, red. T. Tyszkiewiczówna, Warszawa-Poznań 1993, s. IV.

⁹ Zob. K. Marek-Schöneichowa, *Wstęp*, [w:] *Polska Bibliografia Literacka 1971*, red. K. Marek-Schöneichowa, Warszawa 1973, s. VIII.

¹⁰ Zob. J. Biesiada, *Wstęp*, [w:] *Polska Bibliografia Literacka 1979*, red. J. Biesiada, Warszawa-Lódź 1986, s. IV.

Ponadto w części „Film” znajdował się poddział „Filmy telewizyjne”¹¹.

W bazie danych powstałej w latach 90. w strukturze działów zastosowano wyraźny podział na działy gromadzące omówienia telewizyjnej recepcji literatury oraz sam telewizyjny repertuar literacki:

TELEWIZJA

1. Zagadnienia ogólne (TV)
 - 1.1. Zagadnienia wstępne (TV)
 - 1.2. Teatr TV (omówienia)
2. Repertuar TV
 - 2.1. Spektakle fabularne TV
 - 2.2. Audycje dokumentalne TV (do 1996)
3. Obce realizacje TV polskich utworów literackich

W okresie funkcjonowania bazy danych *PBL* źródłem pozyskiwania informacji była przede wszystkim specjalistyczna prasa radiowo-telewizyjna (szczególnie tygodnik „Antena”), wspierana sporadycznie tradycyjnymi kwerendami archiwów telewizyjnych.

Lata 2016 i 2017 przyniosły nowe okoliczności opracowywania *PBL*. Po pierwsze, w roku 2003 (w roku 2017 zespół *PBL* opracowuje rocznik 2003) przestał ukazywać się wspomniany tygodnik „Antena”. Po drugie, realizacja grantu NPRH we współpracy z Centrum Humanistyki Cyfrowej IBL PAN pozwoliła zainwestować część zasobów PBB w prace nad przetwarzaniem danych uzyskiwanych w formie elektronicznej.

Kontakt z Archiwum TVP i pozyskanie danych

Głównym czynnikiem, który skłonił zespół *PBL* do poszukiwań cyfrowej informacji o telewizyjnej recepcji literatury w TVP, był wspomniany fakt zaniku drukowanego źródła informacji. Ponadto jednym z celów realizowanego grantu NPRH było rozwijanie kompetencji cyfrowych dokumentalistów koniecznych do realizacji zadania migracji danych ze starej do powstającej nowej bazy danych *PBL*. Wykształcone w toku tych prac kompetencje można było wykorzystać do

¹¹ Zob. *Polska Bibliografia Literacka 1988*, red. A. Żurawska-Włoszczyńska, Warszawa 2000, s. VIII.

przetwarzania danych pochodzących również z innych źródeł (nie tylko ze „starej” bazy danych).

W obliczu tych uwarunkowań naturalnym rozwiązaniem problemu braku dostępu do danych o telewizyjnej recepcji literatury stały się zasoby cyfrowe – konkretnie: metadane – Telewizji Polskiej. Konsultacje z Ośrodkiem Dokumentacji i Zbiorów Programowych Telewizji Polskiej wskazywały, że w ocenie pracowników TVP podstawowym źródłem poszukiwanych przez nas informacji powinny być opisy telewizyjnych archiwaliów (choć zakładaliśmy pierwotnie raczej możliwość wykorzystania choćby archiwalnych ramówek telewizyjnych) zgromadzone w wewnętrznej bazie danych TVP (o nazwie NOWA TVP).

Wspomniany Ośrodek zarządza dostępem do archiwaliów telewizyjnych (specjalna procedura opisuje posiadane zasoby, świadczone usługi, metody kontaktu itp.). Należy jednak zaznaczyć, że zespołu *PBL* nie interesowały (mówiąc ściślej: nie taka była potrzeba informacyjna w opisywanym przypadku) materiały audiowizualne, a jedynie ich metadane. Ośrodek nie świadczy jednak usług polegających na udostępnieniu metadanych materiałów archiwalnych. Fakt zaistnienia zapotrzebowania „tylko” na metadane wywołał, zresztą, zaskoczenie oraz – w gruncie rzeczy – zainteresowanie nietypowym zapotrzebowaniem na zbiory TVP. Kluczowym wątkiem współpracy między dokumentalistami IBL PAN a pracownikami TVP było zatem jasne określenie potrzeb zespołu *PBL* oraz przygotowanie ekstraordynaryjnej procedury administracyjnej. Owa wyjątkowa procedura była konieczna, ponieważ wcześniej nie praktykowano udostępniania metadanych z wewnętrznej bazy danych TVP i nasz partner nie postrzegał tego typu informacji jako zasobu, który może zaspokajać potrzeby interesantów.

Ostatecznie sformułowano zamówienie na metadane – za pozyskane informacje uiszczona została opłata. W wyniku jego realizacji udostępniono metadane 447 jednostkowych tytułów, na które łącznie składało się 1507 emisji spektakli i programów TVP (spektakli Teatru TV i audycji dokumentalnych poświęconych literaturze, teatrowi, filmowi, pisarzom i aktorom) za lata 1989-2016 w formie tabelarycznej (określono format .csv; otrzymano dane w szczątkowo tabelarycznej formie w HTML).

Praca nad metadanymi TVP – przetwarzanie i mapowanie

Sformułowane zamówienie dotyczyło pozyskania wykazów zawierających takie informacje, jak: autor, tłumacz, tytuł, reżyser, scenarzysta, daty i miejsca emisji, czas trwania, literacki pierwowzór audycji. Preferowanym sposobem udostęp-

winni występować jako kolumny, a nie wiersze, co z perspektywy bazy danych *PBL* jest dużo bardziej operatywne).

Zapis Nr	Tytuł audycji	Gatunek	Odcinek	Czas audycji	Twórcy	Wykonawcy	Kraj produkcji	Rok produkcji	Słowa kluczowe	Kolejne emisje	Treść
1	Rodzina Kossak	FILM DOKUMENTALN	29 : 53		Hanna Te Jacek Woźniak	POLSKA		1995	biografie; malarstwo	18.04.1995 - 01	Audycja cykliczna, w kt
2	531 Ślady... - oryginy	REPORTAŻ, KULTURA	20 : 41		Tomasz A. Joanna Magac	POLSKA		2005	biografie; literatu	28.01.2006 - 17	Muzeum Józefa Ignacej
3	2229 Henryk Sienkiewicz	MAGAZYN, SPOŁECZN	20 : 56		Halina Dę. Janusz Drzewi	POLSKA		1992	biografie; literatura; nagrody		Audycja poświęcona po
4	3065 Miejsce na Zieli	FILM DOKUMENTALN	48 : 07		Marian Ki Miroslaw Żuła	POLSKA		1994	biografie; historia	30.09.1994 - 17	Film poświęcony miejsc
5	3157 Książki z górne	MAGAZYN, LITERATU	02 : 42		Tadeusz C Tadeusz Górni	POLSKA		2004	literatura; teatr		Magazyn kulturalny w k
6	3958 Małe ojczyzny	FILM DOKUMENTALN	29 : 38		Urszula Li Halina Kwiatk	POLSKA		1994	historia; kultura;	15.04.1995 - 18	Cykl audycji powstałych
7	7650 Regal - orygina	MAGAZYN, KULTURA	26 : 54		Małgorza Marta Sawicki	POLSKA		2007	kultura; literatura	07.05.2007 - 23	Magazyn poświęcony r
8	7739 Sławomir Mroci	FILM DOKUMENTALN	47 : 59		Pawel Ło. Sławomir Mroci	POLSKA		1997	fotografia; książki	01.04.1997 - 21	Wizyta filmowców na r
9	8191 ZE SZTUKĄ NA	REPORTAŻ, KULTURA	29 : 57		Aleksandri Jerzy Stuhr	PL	POLSKA	2006	kultura	13.12.2008 - 11	O tym, jak współcześni
10	8420 Regal - orygina	MAGAZYN, KULTURA	27 : 25		Małgorza Marta Sawicki	POLSKA		2006	kultura; literatura	13.11.2006 - 22	Regal" to magazyn liter

Rys. 3. Dane katalogowe TVP w formie tabelarycznej przystosowane do potrzeb *PBL*

Źródło: Materiały własne PBB IBL PAN.

Znaczny nakład pracy nad przetwarzaniem pozyskanych danych wynikał nie tylko z problemów dotyczących formatu uzyskanych danych, ale i z różnic między modelem danych stosowanym w bazie TVP i bazie *PBL*. W obu przypadkach są to tzw. „lokalne” formaty metadanych, dla których nie istnieją ustandaryzowane metody ich przetwarzania i mapowania. Kategorie stosowane przez TVP należało zweryfikować merytorycznie i zmapować do kategorii *PBL*. Szczególnie pracochłonne okazały się takie wartości, które zawierały niejednoznaczne informacje z punktu widzenia modelu danych *PBL*. Tak było w przypadku kolumn: „Tytuł audycji”, która zawierała zarówno tytuł jednostkowy audycji, jak i tytuł cyklu (odrębne kategorie w *PBL*), jeśli audycja do niego należała; „Twórcy” i „Wykonawcy”, wewnątrz których wymienione były wszystkie osoby zaangażowane w realizację programu (*PBL* interesują jedynie niektóre kategorie osób); „Kolejne emisje” gromadzące wszystkie daty emisji wraz z programem telewizyjnym (model danych *PBL* rozdziela te wartości). W takich przypadkach konieczne jest parsowanie komórek o niejednorodnej wartości.

Analizy i wnioski

Opisywany przypadek współpracy wpisuje się w szerszy kontekst problemów dotyczących współpracy humanistycznych instytucji naukowych i, szeroko rozumianych, instytucji sprawujących opiekę nad zasobami dziedzictwa kulturalnego. Po pierwsze (1), w kontekst standardów tworzenia metadanych w obu typach instytucji. Po drugie (2), w istotne różnice w sposobie pojmowania metadanych, wpływające na ich wewnętrzną funkcjonalizację (np. sposób udostępniania).

(1) Współpraca w zakresie wykorzystania metadanych odbywała się pomiędzy instytucjami posługującymi się lokalnymi formatami metadanych, czyli takimi formatami, „które są wystarczająco specyficzne i bogate, aby ująć wszystkie informacje, jakie muszą być zarejestrowane, aby spełnić lokalne potrzeby instytucji kultury”¹². Należy zauważyć, że skłonność do stosowania tego rodzaju formatów jest powszechną cechą zarówno wielu instytucji typu GLAM – poza bibliotekami, które miały odrębną ścieżkę informatyzacji i standaryzacji organizacji i opisu zasobów¹³ – jak i wielu naukowych humanistycznych instytucji dokumentujących kulturę¹⁴. Zaznaczmy jednocześnie, że archiwum TVP nie jest częścią infrastruktury archiwów państwowych.

Fakt posługiwania się lokalnymi formatami powoduje, oczywiście, wzrost nakładu pracy nad przetwarzaniem pozyskiwanych danych. Nie jest to jednak miejsce na pogłębioną analizę zróżnicowania formatów metadanych stosowanych do opisu dziedzictwa kultury. Wnioski płynące z tej różnorodności są również dość przewidywalne – przynajmniej na poziomie zaleceń dotyczących dobrych praktyk w zakresie udostępniania danych – należy rozwijać inicjatywy otwartości instytucji kultury, jak zasady OpenGLAM¹⁵, a przypadku ograniczeń podstawowych metod standaryzacji metadanych rozwijać technologie takie, jak *Linked Open Data* etc.

Analizowany tutaj przypadek wskazuje jednak na uwarunkowanie, jak się wydaje, dużo istotniejsze i bardziej specyficzne. Warto powtórzyć i podkreślić, iż

¹² S. Van Hooland, *Metadata Quality in the Cultural Heritage Sector: Stakes, Problems and Solutions*, Bruksela 2009, s. 81 [praca doktorska]. Dostęp on-line: <http://homepages.ulb.ac.be/~svhoolan/these.pdf>.

¹³ Por. J. Skinner, *Metadata in Archival and Cultural Heritage Settings: A Review of the Literature*, „Journal of Library Metadata” 2014, nr 1, s. 53 i n., DOI: 10.1080/19386389.2014.891892.

¹⁴ Znamienne są doświadczenia australijskich instytucji kultury i nauki – w tym instytucji zajmujących się nauką dokumentacją – tworzących agregator HuNI (<https://huni.net.au/>), które ze względu na wielość i różnorodność lokalnych formatów metadanych uznały za niemożliwe zastosowanie jakiegokolwiek z popularnych ontologii dla dziedzictwa kulturalnego (CIDOC-CRM, FOAM, PROV-O, FRBR-OO) i stworzyły własny, mocno uproszczony, model danych (pozostawiając niektóre dane niezagregowane, dostępne w lokalnych zasobach partnerów). Zob. D. Verhoeven, T. Burrows, *Digital Scholarship in the Humanities and Creative Arts: The HuNI Virtual Laboratory*, „EDUCAUSE Review Online” 2014, May/June. Dostęp on-line: <https://er.educause.edu/articles/2014/6/digital-scholarship-in-the-humanities-and-creative-arts-the-huni-virtual-laboratory>.

¹⁵ Zob. *Zasady otwartych instytucji kultury (OpenGLAM Principles) v.1.0*. Dostęp on-line: <http://fbc.pionier.net.pl/pro/informacje-ogolne/zasady-otwartych-instytucji-kultury-openglam-principles-v-1-0/>.

z perspektywy potrzeb informacyjnych PBL najbardziej wartościowe informacje znajdowały się w wewnętrznej bazie danych TVP, niedostępnej dla zewnętrznych użytkowników. Wskazuje to na szersze zagadnienie „ukrytych” zasobów informacji o dziedzictwie kulturowym. (Na marginesie: jak się można spodziewać, ich ściśle wewnętrzna funkcjonalizacja sprawia, iż są to metadane, których format w sposób szczególny dopasowany jest do uwarunkowań lokalnych i nie zakłada ponownego wykorzystania).

Powodem, dla którego metadane archiwalne mogą wydawać się danemu archiwum nieistotne dla zewnętrznych interesantów, jest zjawisko ściślej funkcjonalizacji metadanych – przypisanie im roli i wartości wtórnej wobec podstawowego przedmiotu troski archiwum: wobec obiektu, jednostki czy zasobu dziedzictwa kulturalnego.

Niemniej, jak dowodzi Van Hooland, mimo istnienia wielu typologii metadanych, które mają za zadanie wyraźnie wskazać ich funkcjonalizację i zakres gromadzonych dzięki nim informacji, „w praktyce różne typy [metadanych] łączą się ze sobą”¹⁶. W nomenklaturze Ingrid Mason metadane archiwalnych zasobów telewizyjnych można by uważać za „kuratorskie” (*curatorial*) – związane z przechowywaniem danego zasobu – a metadane PBL za „semantyczne” (*semantic*), czyli budujące terminologię i służące celom dokumentacyjnym.

Opisywany przypadek wskazuje jednak, że semantyczna zawartość metadanych służących do przechowywania danego zasobu może mieć wystarczającą zawartość „semantyczną” dla użytkowników zewnętrznych (niezainteresowanych uwarunkowaniami przechowywania danego zasobu).

Wszak opisany przypadek jednoznacznie wskazuje, iż powstało zapotrzebowanie zewnętrzne na metadane rozumiane przez daną instytucję jako wewnętrzne, z czego należałoby wyciągnąć przynajmniej dwa, powiązane ze sobą, wnioski: 1) przydatność społeczna metadanych instytucji publicznych powinna być przedmiotem poszerzonych dyskusji zainteresowanych środowisk; 2) wewnętrzne zaklasyfikowanie zasobu danej instytucji jako spełniającego jedynie cele wewnętrzne (nieprzydatnego dla kogokolwiek z zewnątrz) skutkuje „ukryciem” zasobu dla użytkowników, których potrzeby informacyjne ów zasób może zaspokajać.

(2) Instruktywne wydaje się głębsze zrozumienie różnic w pojmowaniu metadanych między instytucjami typu GLAM oraz pracownikami czy zespołami zajmującymi się naukową dokumentacją kultury.

¹⁶ S. Van Hooland, dz. cyt., s. 80.

Jak zauważają Burnett, Ng i Park¹⁷, dwie tradycje tworzenia metadanych – biblioteczna i związana z „zarządzaniem danymi” – odpowiadają na inne potrzeby użytkowników. Rozróżnienie to możemy tak naprawdę zastosować do opisu różnic w traktowaniu metadanych przez instytucje skoncentrowane na przechowywaniu i udostępnianiu zasobów (np. GLAM) oraz instytucje zainteresowane gromadzeniem i przetwarzaniem metadanych (np. instytucje naukowe dokumentujące kulturę, jak PBB IBL PAN, pracownie Instytutu Sztuki PAN, Instytutu Teatralnego czy Łódzkiej Szkoły Filmowej¹⁸). Różnice te – za Burnett, Ng i Park – można by streścić w sposób następujący:

Podejście biblioteczne	„Zarządzanie danymi”
1. Znajdź materiał dzięki frazie wyszukiwawczej.	1. Jakie dane są dostępne?
2. Zidentyfikuj zasób.	2. Czy spełniają one moje potrzeby?
3. Wybierz zasób.	3. Jak je pozyskać?
4. Pozyskaj zasób.	4. Jak je przenieść do lokalnego systemu?

Zrozumienie odmienności funkcjonalizacji metadanych pozwala uświadomić związek pomiędzy wewnętrzną funkcjonalizacją metadanych a ich zastosowaniem. Przebieg rozmów między zespołem *PBL* a pracownikami Archiwum TVP doskonale obrazował tę odmiennosc w postrzeganiu wartości posiadanych metadanych oraz w postrzeganiu sensu pracy archiwistów i dokumentalistów. Zespół *PBL* przekonywał partnerów z TVP o autonomicznej wartości posiadanych przez nich metadanych zasobów kulturalnych.

Podsumowanie

Wydaje się, że głównym wyzwaniem związanym ze współpracą instytucji, które inaczej rozumieją posiadane zasoby (w tym przypadku metadane), jest rozwój wzajemnej wiedzy o tych zasobach.

¹⁷ K. Burnett, K.B. Ng, S. Park, *A comparison of the two traditions of metadata development*, „Journal of the Association for Information Science and Technology” 1999, nr 13, s. 1209-1217, DOI: 10.1002/(SICI)1097-4571(1999)50:13<1209::AID-ASI6>3.0.CO;2-Y.

¹⁸ Szerzej na ten temat: T. Umerle, *Rethinking the Potential of Documentation of Culture as a Data Gathering Practice*, „Proceedings from the Document Academy” 2017, t. 4, nr 2. Dostęp on-line: <http://ideaexchange.uakron.edu/docam/vol4/iss2/15>.

W epoce „datafikacji” i digitalizacji coraz więcej danych i praktyk przetwarzania informacji może być wykorzystywanych przez inne podmioty. Twórcom (meta)danych trudno ocenić dalszą przydatność gromadzonych informacji oraz konsekwencje przyjętego sposobu przechowywania.

Potrzeba zatem wypracowania ram współpracy międzyinstytucjonalnej w zakresie rozwoju „rozumienia danych” (*data literacy*). Współpraca ta nie powinna być jednak nastawiona na dążenie do standaryzacji praktyk opisu zasobów kultury (to cel innego rodzaju), ale na pogłębiony, specjalistyczny dialog dotyczący stosowanych praktyk tworzenia danych i realnie posiadanych zasobów.

■ Bibliografia

- Biesiada, Jacek. Wstęp do *Polska bibliografia literacka 1979*, red. Jacek Biesiada, IV–V. Warszawa; Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986.
- Bolter, Jay David, Richard Grusin. *Remediation: Understanding New Media*. Cambridge: MIT Press, 1999.
- Burnett, Kethleen, Kwong Bor Ng, Soyeon Park. „A comparison of the two traditions of metadata development.” *Journal of the Association for Information Science and Technology* 50, nr 13 (1999): 1209–1217. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(1999\)50:13<1209::AID-ASI6>3.0.CO;2-Y](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(1999)50:13<1209::AID-ASI6>3.0.CO;2-Y).
- Burrows, Toby, Deb Verhoeven, Deb. „Digital Scholarship in the Humanities and Creative Arts: The HuNI Virtual Laboratory.” *EDUCAUSE Review Online* May/June 2014. <https://er.educause.edu/articles/2014/6/digital-scholarship-in-the-humanities-and-creative-arts-the-huni-virtual-laboratory>.
- FBC pro. *Zasady otwartych instytucji kultury (OpenGLAM Principles) v.1.0*. <http://fbc.pionier.net.pl/pro/informacje-ogolne/zasady-otwartych-instytucji-kultury-openglam-principles-v-1-0/>.
- Marek-Schöneichowa, Krystyna. Wstęp do *Polska bibliografia literacka 1971*, red. Krystyna Marek-Schöneichowa, VIII–IX. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974.
- Skinner, Julia. „Metadata in Archival and Cultural Heritage Settings: A Review of the Literature.” *Journal of Library Metadata* nr 1 (2014): 52–68. <https://doi.org/10.1080/19386389.2014.891892>.
- Szymanowski, Kornel. Wstęp do *Polska bibliografia literacka 1970*, red. Kornel Szymanowski, VII–VIII. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973.
- Szymańska, Zyta. „Funkcje bibliografii literackich.” Praca doktorska, Uniwersytet Wrocławski, 2011.
- Tyszkiewicz, Teresa. Wstęp do *Polska bibliografia literacka 1966*, red. Teresa Tyszkiewicz, VII–IX. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969.
- Tyszkiewiczówna Teresa. Wstęp do *Polska bibliografia literacka 1984*, red. Teresa Tyszkiewiczówna, IV–V. Warszawa; Poznań: Instytut Badań Literackich PAN, 1993.

- Umerle, Tomasz. „Rethinking the Potential of Documentation of Culture as a Data Gathering Practice” *Proceedings from the Document Academy* 4, nr 2 (2017). <https://ideaexchange.uakron.edu/docam/vol4/iss2/15/>.
- Van Hooland, Seth. „Metadata Quality in the Cultural Heritage Sector: Stakes, Problems and Solutions.” Praca doktorska, Université Libre de Bruxelles, 2009.
- Witkowska, Krystyna. Wstęp do *Polska bibliografia literacka 1972*, red. Krystyna Witkowska, VIII–IX. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1975.
- Żurawska-Włoszyczńska, Aleksandra, red. *Polska bibliografia literacka 1988*. Warszawa; Poznań: Instytut Badań Literackich PAN, 2000.